

PRIMORSKI GLAS

Izhaja 1, 11. in 21. v mesecu. Naročnina za SHS do 31. 12. 1928 Din 10.—.
Dalje: celoletno Din 60.—, polletno Din 30.—, četrletno Din 15.—.
Za inozemstvo Din 80 — letno.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Šelenburgova ulica šte. 7/II.
Telefon šte. 20-01. ♦ Račun poštne hranilnice v Ljubljani šte. 12.487.
Posamezna številka Din 2.—.

Oportunizem in odpadništvo

Dasi se pogosto poudarja, kako je naš življ na Primorskem politično zrel, vendar ni težko ugotoviti, da so ga našli dogodki v l. 1918. nepripravljenega. Takoj po sklepu svetovne vojne ni bilo v Primorju nikakršnega pravca, ki bi bil veljaven vsečez, od Predila pa do Pulja. Če je udarila ljudstvo vojaška okupacija, ki je takoj ubila še zadnje ostanke civilne uprave, če je vojaška uprava delala z vojnim sodiščem, z deportacijami in konfinacijami, pa je vladala med zasednimi četami tolikšna utrujenost, nevolja in upornost, da bi bilo mogoče že takoj v početku zasedbe dati našemu življu direktiv za sistematično borbo proti tipajočemu italijanskemu imperiaлизmu. To bi bilo toliko lažje, ker je naše ljudstvo imelo ogromnihkušenj z bojišča v lastni deželi in ker je prekratni duh, sprožen z majsko deklaracijoj v l. 1917., živel dalje še vsepovsod.

Primorje v prvi dobi zasedbe ni imelo vodstva, ki bi umelo enotno zajeti tokove v ljudstvu. Kamorkoli so stopili italijanski vojaki, povsod so jim ljudje odločno in brez ovinkov očitali, da so zasedli zemljo, ki ni italijanska. V nešteti sporih se je demoraliziralo vojaštvo, ki je samo ugotavljalo, da je resnica o »neodrešenih bratih« drugačna, kakor so jo skušali dopovedati častniki. Ves ta odločen odpor ljudstva se je pa ubijal v brezdrlju in neorganiziranosti političnega vodstva v deželi. Še le tedaj, ko so se italijanski politični emisarji že dobro razgledali in razvili svoje prve mreže, so se začeli prvi poskusi nekakšnega zedinjenja. Skušal se je ustvariti nekakšen najvišji narodni svet, ki pa ni uspel radi nadvladovanja partizanstva, kakor tudi radi osebnih razlik. Drugi vzrok, da ni dobilo slovensko-hrvatsko ljudstvo nobenih pravih navodil v borbi za ohranitev vsega, kar si je priborilo že pod bivšim avstrijskim režimom, je bil ta, da tudi tehnično nismo bili na višini. Odkrito delo v zasedenem ozemlju, živčevem v brez zakonju, v ex lex vojaškega upravljanja, ni bilo povsod mogoče. Zato pa bi se toliko lažje delalo pod površjem, posebno še, ko je nered naraščal po vsej Italiji. A tega dela se ni imel kdo lotiti, ker ni bilo direktiv, pravcev.

Ko pa se je izkazalo, da je mladi, vase zaverovani italijanski nacionalizem brez vsake vizije, brez vsakega pojma, kako je treba postopati v Srednji Evropi — ne morda v najbolj zaostalih kolonijah zemlje — nasproti omikanemu, narodno zavednemu in razvitemu ljudstvu, se je pričel kazati enotnejši odpor, so se začela uveljavljati prva vodilna načela. Bilo je kaj naravno. Italijanski oportunizem je hotel čez noč poitalijančiti vse, kar si je prilastil v nasprotju z narodnostnim načelom. V skrajni kratkovidnosti je hotel rešiti narodnostno in gospodarsko vprašanje v Primorju s tem, da je skušal — v začetku najprej

izlepa — »asimilirati«, precepiti svoj jezik sto in sto tisočem našega življa. Priskal je na materinski učni jezik v šoli, oviral tiskovno svobodo, uničeval kulturna društva, utesnjeval vsakršno kulturno udejstvovanje sploh, odstranjeval ostanke samouprave, občinske, šolske, deželne, začel je preganjati vse, ki so se uveljavljali kot kulturni delavci, učitelje, uradnike in duhovnike, ki so bili posebno v začetku brez zaščite.

Proti tej gonji, ki je najbolj napredovala v Istri, se je naš življ nagnosko uprl s tem, da je skušal vzdržati, kar je imel. A le polagoma se je odpor razvijal, zakaj spet ni bilo nikogar, ki bi ga usmerjal. Spet ni prišla od nikoder devisa, ki bi začrtala pot, ko je bila politična misel na dlani: ohraniti si dosedanje svoboščine, boriti se za njih obstoj, za status quo na vsej črti.

Koliko se je v tem času Italija posluževala izigravanja naših strank, bomo morda zvedeli v prihodnosti kdaj. Eno je le resnica, da se jim ni posrečilo ustanoviti — po vzgledu nekdanjih kamosrastičnih poskusov v Trstu — italijanske stranke Slovencev. Kar so spravili skupaj, je ostalo mrtvo rojeno dete in sicer deloma radi strahu pred pošteno slovensko javnostjo v Primorju, deloma pa tudi radi dejstva, da meje še niso bile začrtane in so previdne kreature čakale odločitve.

Najznačilnejše za to prvo dobo zasedbe je nihanje med oportunizmom in načelnostjo, posebno v političnem vodstvu. Zdi se, da ni nihče čutil pravih aspiracij italij. kapitala proti Balkanu. Marsikdo se je tolažil z možnostjo mirnega gospodarskega in kulturnega razvoja med Slovenci in Hrvati v Primorju. Zato je bil pripravljen verjeti italijanskim obljubam in vabam vzlic temu, da so razmere in dejanja govorila vse nasprotno. Zdelo se je, da se bo nadaljnje življenje Slovanov v Italiji reševalo z več ali manj spretnimi političnimi potezami. Kako, tega ni vedel niti oni, ki si je delal prazne iluzije.

Škodljivo naziranje, ki je rodilo silne demoralizacije in dolgo vrsto odpadnikov, je imelo svoje kosišče. Stališče oportunizma, torej sprave in sporazuma z italij. imperializmom, je dobivalo svojo hrano v najbolj umazanih virih med ljudstvom, v vseh onih četudi redko sejanih ljudeh, ki so že skrivaj služili Judežev denar. Renegatstvo, ki se je znalo spretno skrivati in maskirati z narodno zvestobo, je odločno vplivalo, da se je v Primorju razpasel oportunizem, ono nesrečno in pogrešeno naziranje, ki se mu je končno začela upirati mladina, ki je začela z njim boj in ki nosi danes žrtve tega boja, konfinacije, ječe in umiranje v njih. O odpadnikih je naša javnost marsikaj čula, toda značilno in obenem neumljivo je, da se to odpadništvo ni obsojalo tako, kakor bi

se moralo, da se mu — izvzemši poedine slučaje — še ni pritisnil žig izdajstva in sramote, ki ga je tisočkrat zaslužil, kdor je sokriv in soodgovoren na vsem, kar se počne z našim življem v Primorju.

Pa o tem prihodnjič. J. K.

O gospodarski krizi fašistične Italije

V zadnji številki tega lista sem v kratkem članku podal pregled o položaju, ki se v njem nahaja italijansko gospodarstvo. Razume se, da sem vzel za podlago le najbolj v poštev prihajajoče gospodarske panoge. Lahko bi bil pa naštel še dolgo vrsto najrazličnejših obratov, čijih letni računi nam nazorno podajajo sliko gospodarskega propadanja Italije. To je tudi razvidno iz vseh uradnih izkazov in poročil.

Iz teh poročil izvemo tudi to, da trgovina in obrt ne prideta več nikjer do kreditov. Brezposelnost narašča. V letu 1926. je bilo oficialno izkazanih 112 tisoč brezposelnih, dočim jih je naštel isto poročilo že v oktobru 1927 celih 332 tisoč. Uradne statistike sicer ne podajajo natančnih števil in same pravijo o sebi, da so le približne. Ali povedo nam, da brezposelnost narašča in v kakšnem razmerju se to vrši. Gospodarskih polomov je bilo v letu 1926. povprečno 654 mesečno; v letu 1927. in v letu 1928. pa povprečno 1200 mesečno. Torej v treh letih je število gospodarskih polomov naraslo za skoro celih 100%. Mesečnih protestov je bilo v letu 1926. 94.000; v letu 1927. pa že 133.000. V letu 1928. je to število zopet znatno poraslo.

Tudi kriza v poljedelstvu postaja vedno bolj občutna. Trojni so vzroki agrarne krize: 1. padanje cen na mednarodnem trgu; 2. revalorizacija lire; 3. uspeh letine. Kriza je zadela velike italijanske produkte (žito, riž) kakor tudi poljedelske obrti. Industriji paradizniške konzerve preti inostranska konkurenca. V letu 1927. so izvozili sira znatno manj nego v letu 1926.; uvozili so pa sira v letu 1926. za 26.000 kvintalov, v letu 1927. za 50.000 kvintalov. Človek ne bi verjel, če mu ne bi tega uradna poročila sporočala: Italija, ta tipična producentka mlečnih izdelkov, ki ima dane vse pogoje, da bi na tem polju postala konkurentka drugim državam, uvaža več sira nego ga izvaža. To pa le, od kar ima fašizem. Francija, ki plačuje poljedelske delavce znatno bolje nego Italija, dela pri mlečnih izdelkih konkurenco Italiji v Italiji sami. Toda v Italiji grozi občutna kriza vrtnarstvu in še posebno cvetličarstvu, ki tvori samo zase bogastvo nekaterih italijanskih pokrajin. Italijanski kapitalizem je polagoma izgubil pri izvozu sadja, zelenjave, sočivja (ki tvori gospodarsko podlago Sicilije) in izgublja dalje na inostranskih tržiščih, ne da bi se mogel okoristiti doma.

Mimogrede naj bo povedano: dokler je poljedelstvo v takšnem položaju, se pač ne bodo mogle uresničiti Mussolini-

jeve groznje »o ruralizaciji« Italije. Takšne groznje so smešne. Lahko je človeka spraviti v milično obleko in mu izročiti orožje, težje je iz delavca in uradnika narediti kmeta. In kaj naj bi potem ti kmetje delali, če se pa nahaja italijansko gospodarstvo po svoji intimni strukturi v položaju, da niti s poljedelskimi pridelki ne more konkurirati v cenah drugim državam, čijih gospodarstvo ima boljše in cenejšo podlago.

Gospodarski položaj dežele v letu 1928. je odvisen od tega, kako se bo uresničil agrarni kredit. Posojilo bodo morali kmetje drago plačati. Menda do 7 % na menico. In znano je, da se agrarne menice ne izdajajo brez jamstva poljedelskih pridelkov. Takšna posojila kmetom nimajo za razvoj poljedelstva nobene vrednosti. Prej kmeta in poljedelstvo uničujejo. Sicer nam bo bližnja bodočnost povedala, kaj se je v tem oziru v tem letu ukrenilo. Naredili so pač mnogo načrtov, od katerih se nam zdi, da se ne more uresničiti niti eden.

Kriza italijanskega gospodarstva se zrcali tudi v industrialnih investicijah. Teh je bilo v letu 1925. za 8 milijard, v letu 1926. za 4 milijarde in v letu 1927. le še za 2 milijardi. Imamo torej skoro geometrično padanje industrijskih investicij. Znamenje, da ni vere in zaupanja v gospodarsko bodočnost dežele. Med tem časom se je znižala tudi vsota hranilnih vlog. Položaj, v kakršnem se na-

haja Italija, se more vzdržati le s stalnim dotokom novih kapitalov, ki jih notranji trg Italije ne more dati. V letih 1924. do 1925. so ital. banke izkoristile inflacijsko politiko in naročile mnogim družbam, naj povečajo glavnico. Izdane so bile nove delnice, ki jih nihče ni kupil. Sedaj oddajajo banke te delnice v inostranstvo. Italijanska borza je navadno prazna in v njih so aktivne le še banke in profesionalni špekulantje. Zato so zaključki ital. borz brezpredmetni.

Povsem je naravno, da ta gospodarski položaj Italije vpliva direktno in indirektno na gospodarsko življenje Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini, iz česar sledi, da slovensko-hrvatsko ljudstvo v Italiji ni le podvrženo kulturnemu in političnemu pritisku fašizma, marveč tudi vsem posledicam italijanske gospodarske krize.

Te posledice so pa močnejše, nego bi si jih navadno predstavljali. Posledice so za tamošnje slovensko in hrvatsko ljudstvo naravnost strašne, ker so pridelki našega kmeta še vedno podvrženi konkurenci poljedelstva starih italijanskih pokrajin.

Mi želimo danes ponovno poudariti, da je nas vseh namen, s takšnimi članki postaviti boj slovenskega in hrvatskega ljudstva v Italiji na trdna, realna tla. Mi hočemo, mi moramo dati temu boju nove smernice, nove naloge. A. T.

Fašistična Italija in njena politika

Glavna poteza v politiki Društva narodov zadnjih let je bramba prisvojenih pravic in teritorijev evropskih velesil in japonskega cesarstva. V tem stremjenju velesil, ki tvorijo glavni in odločujoči kader Društva narodov, je iskati vzrok organizaciji vseh sil proti sovjetski Rusiji in vedno močnejšemu ameriškemu imperializmu.

Ta dva najhujša nasprotnika združenih velesil sta vplivala vsak po svoje, da sta se pred kratkim zvezali Anglija in Francija v novo »entente cordiale«, da bi solidarno branili skupne interese. Ta nova antanta dveh najmočnejših članov Društva narodov je mogočno vplivala na zunanjo politiko fašistične Italije, ki se

je kazala že nekaj let kot nekakšen pendant angleške politike.

Dejstvo je, da je podpirala Anglija še pred kratkim Italijo v borbi proti Franciji. Med tema dvema tekmečema za nadvlado v Evropi je bila fašistična Italija važna figura v angleški igri. Ne da se tajiti, da je imela Anglija precej težko ulogo spričo megalomanije in objestnosti mladega italijanskega imperalizma. Rešila je pa to igro zelo spretno: pustila je Italiji videz neodvisne politike, držala pa jo je kljub temu v svojem zavestništvu proti Franciji.

Iz te dobe datirajo nekateri uspehi italijanske zunanje politike, tako n. pr.: pogodbe z Jemenom, Turčijo, Albanijo

in Grčijo. Najvidnejši znak te italijanske politike je njen imperialistični sunek na Balkan preko Albanije ter stremljenje po popolni obkrožitvi Jugoslavije kot njenemu najnevarnejšemu protivniku na Balkanu.

Pri tem brezobzirnem zasledovanju svojih ciljev je zadela Italija gotovo tudi na angleške interesne sfere. Toda Anglija ni reagirala, dokler je sama stala v borbi proti Franciji za nadvlado na evropskem kontinentu in potrebovala Italijo kot zaveznika v tej tekmi.

Ta konstelacija v razmerju teh treh »srčnih« zaveznikov se je mahoma kozenito izpremenila, ko sta Anglija in Francija spoznali veliko nevarnost, ki grozi obema od vzhoda (Rusije) in zahoda (Amerike).

To spoznanje je rodilo — kakor že rečeno — novo politično orientacijo v Evropi in sad te preureditve je sporazum med Londonom in Parizom. Toliko razkričana »neodvisnost« fašistične politike se bliža svojemu klavrnu koncu. Angleško-francoska demarša v Sofiji, ki bi naj bolgarsko vlado sklonila, da uredi z energičnimi ukrepi proti makedonstvu jušnim povoljnije svoje razmerje do Jugoslavije, je treba smatrati kot sunek proti fašistični imperialistični politiki na Balkanu, kajti sporazum med Jugoslavijo in Bolgarijo bi dejansko pomenil razbitje železnega obroča, ki ga pripravljala Italija okrog države Srbov, Hrvatov in Slovencev. Rešitev bolgarske vladne krize sicer ni izpolnila želje te demarše, toda korak sam na sebi naznanja brezdvomno novo politično smer Anglije in Francije z ozirom na balkanske razmere. Iz tega mora nujno slediti tudi preobrat italijanske zunanje politike. Francoski tisk začena že odločneje nastopati proti italijanskim aspiracijam; fašistični novinarji pa ne zaostajajo prav nič in skušajo kvitirati milo za drago.

Angleško-francosko zblizanje pomenja precejšnje paraliziranje dosedanjih pridobitev italijanske politike, ki že same na sebi niso bile bogve kako pomembne, če pomislimo, da boleha italijanski imperializem na anemiji, t. j. na pomanjkanju kapitala, ter da preživlja Italija poleg tega še težko notranjo gospodarsko krizo.

Plemeniti Mussolini

Pred nekoliko meseci je napovedalo fašistovsko časopisje, da pripravlja neki Dolcetti knjigo, v kateri bo dokazal, da je diktator Italije Benito Mussolini plemenitega rodu. Po prvotnem načrtu je imela izdati ono knjigo organizacija »Balilla« ter jo razširiti v tisočih izvodih po vsej Italiji. Mussolini se je po oni napovedi brzojavno zahvalil Dolcettiju za njegov trud, da hoče napraviti iz diktatorja Italije, o katerem so dotodaj vedeli in s ponosom poudarjali, da je sin vaškega kovača, kar čez noč plemenitaša.

In res, pred nekoliko tedni je izšel v Benetkah v založbi Brasolin prvi del napovedane knjige, ki razpravlja o zgodovinskem izvoru družine Mussolini. Knjiga ni tedaj izšla, kakor je bilo prvotno nameravano, v založbi organizacije Balilla, ampak izdal jo je privaten založnik: Mogoče, da se je zdela ona misel preveč gorostasna tudi Mussoliniju samemu, kajti če bi bila knjigo zares izdala Balilla, bi jo prav gotovo vsiljevali vsakemu Italijanu in še bolj vsakemu v Italiji živečemu Slovencu in Nemcu, kakor to delajo s fašistovskimi časopisi in revijami. Kdor bi knjige ne hotel kupiti, bi

ga smatrali in proglasili za »protidržaven element«.

Kakor pripoveduje Dolcetti v uvodu svoje knjige, ga je presenetil sledeči odstavek nekega beneškega zgodovinarja (imena ne navaja!) iz XVI. stoletja, katerega je iztaknil v svoji(!) zbirki: »Mussoliniji, katerim so prej pravili Malsomini, so prišli l. 996. iz Bologne. So to stari tribuni z veliko nadarjenostjo in odločno voljo.« Ta odstavek je dal Dolcettiju povod, da je pričel marljivo brskati po beneških arhivih, v katerih se od XII. stoletja dalje večkrat pojavlja ime rodbine Mussolini rododom iz Romagne, ki se je naselila v Benetkah in stopila tekom časa v rodbinske zveze z rodbinami najuglednejših beneških patricijev. To prodiranje rodbine Mussolini v kroge beneške aristokracije je doseglo svoj višek l. 1434., ko je bil znameniti zdravnik Ivan Mussolini imenovan od cesarja Zigmunda za grofa in sta se njegovi hčerki poročili z dvema pripadnikoma rodbin beneških dožev. Sredi XVI. stoletja se je rodbina Mussolini porazgubila in en del se je baje zopet povrnil v Romagno. S tem zaključuje Dolcetti prvi del svoje knjige, v katerem je popisana beneška zgodovina rodbine Mussolini. V drugem delu pa namerava popisati nadaljnjo

zgodovino rodbine Mussolini od onega trenutka dalje, ko se je zopet povrnila v Romagno.

K vsemu temu je treba pripomniti, da se v beneških arhivih, na katere se sklicuje Dolcetti, rodbina Mussolini ne pojavlja vedno pod istim, ampak pod najrazličnejšimi imeni, kakor so n. pr. Mosolin, Mosolino, Mussolin, Muxolino itd., toda ta okolnost ne povzroča nepoklicanemu zgodovinarju niti najmanjših skrbi, ker glavno mu je, da dokaže za vsako ceno, da je diktator Mussolini plemenitega rodu. Kako neresna in samovoljna morajo biti razlaganja in utemeljevanja Dolcettija, se da sklepati tudi iz sledečega odstavka kritike, ki jo je prinesel milanski »Il Corriere della Sera«: »Če bi mogel (Dolcetti) doprinesiti kopijo zanesljivih dokazov, če bi mogel z gotovostjo dokazati zvezo med mnogoštevilnimi Mussoliniji, ki so živeli v majhni kroniki minulih stoletij, in med njihovim velikim potomcem, ki se odlikuje v današnji zgodovini, tedaj bi marljivi raziskovalec izvršil veliko, zaslužno delo.«

Sicer pa je za nepristranskega opazovalca današnje Italije Dolcettijeva knjiga popolnoma postranskega pomena in postranskega pomena je tudi, ali so izvajanja

Pod fašistovskim jarmom

Ajdovščina. Ravnateljstvo ljudske šole je izključilo iz šole 4 dvanajstletne učence: Žarka Kobala, Rustjo in še dva druga, ker se niso pustili vpisati v balillo. Posebno mali Žarko je učitelju šel na živce. Prisiliti so ga hoteli, da bi se pisal »Salo Cobal«. On pa odločno: »Sem Žarko Kobal in hočem ostati.«

Cerkljansko-Tolminsko. Tukajšnji šolsko-didaktični ravnateljstva v prvi polovici novembra razposlali vsem ljudskim šolam nalog, naj nemudoma dopošljejo imenik slovenskih knjig šolske knjižnice. Okrog 15. so šole cerkljanskega ravnateljstva tudi že prejele povabilo, da se vse v tem vsebovane knjige dopošljejo v Cerkno, kar so šole v tem času že izvršile. Kakor poročajo, so vse te knjige že svečano zažgali.

Črniče. Proti koncu avgusta so nekega večera fantje peli slovensko na vasi. Karabinijeri so to prepovedali. Neki fant Anton, po domače Jerinov, ki je znal nekoliko italijanski, odgovori, da ni prepovedano peti do policijske ure. Radi teh besed so ga karabinijeri aretirali, vlekli v kasarno, kjer so ga pretepli. Brigadir ga je udaril z revolverjem preko glave, da se mu je vlila kri iz ušesne votline.

Gorica. Odkar se je poslanec dr. Besednjak vrnil iz inostranstva, je neprestano zastražen; en agent mu stoji pod oknom, drugi v veži pred njegovimi vrati. Na intervencijo pri prefektu, mu je ta odgovoril, da ne more odnehati, ker ima takšen odlok iz Rima.

V nedeljo 18. XI. dopoldne sta govorila znana goriška trgovca pred cerkvijo sv. Ignaca na Travniku s posl. dr. Besednjakom. Pozneje se jim je pridružil še neki odvotnik. Ko je odšel g. poslanec v cerkev, ž njim seveda tudi dva tajna agenta, se je takoj pojavil tretji agent, ki je z vso surovostjo zahteval od enega izmed trgovcev, 70letnega starčka, naj se legitimira in tako tudi od ostalih dveh. Vse tri je zapisal.

25. X. so izključili iz večerne obrtne šole Ljubka Jelinčiča, ker se ni hotel vpisati v avantgardijo.

Goriško. V prvi polovici novembra so imeli didaktični ravnatelji sestanke z učitelji. Vsi slov. učitelji so morali pred ravnatelji položiti prisego, da bodo zvesto služili namenom italijanske šole, da bodo zvesti kraju in fašistovskemu režimu. Italijanom te

in dokazovanja avtorja pravilna ali nepravilna, utemeljena ali neutemeljena. Nepriestransko opazovalcu današnje Italije je namreč znano, da se je Mussolini svoječasnno s ponosom skliceval na okolnost, da je sin preprostega vaškega kovača in da se s ponosom poudarja isto tudi v številnih njegovih življenjepisih (Sarfatti i. dr.). Danes pa se diktator zahvaljuje dvomljivemu zgodovinarju, ki se trudi bodisi po naročilu ali pa iz bogsigavedi kakšnega nagiba dokazati italijanskemu ljudstvu, da je diktator, ki ga tlačijo, plemenitega rodu. Ko se je Mussolini še boril za moč in oblast, tedaj se je kaj rad skliceval na svoje nizko rojstvo, danes pa, ko je postal neomejen gospodar Italije, mu je postalo njegovo nizko rojstvo v napotje, katerega bi se rad otrese. Kako bi namreč izgledalo nekega dne, če bi se uresničile sanje tega tako ambicioznega človeka, da je sin preprostega vaškega kovača zasedel imperatorski prestol?! — Da ne bo ono začudenje preveliko, je treba pač že sedaj dokazati, da je diktator potomec vladarskih rodbin!

prisega ni treba polagati, tudi od Slovencev je doslej še niso zahtevali. Na teh sestankih so obravnavali tudi uvedbo trirazredne italijanske šole v naše kraje. Po tem načrtu ima šola samo tri razrede, to se pravi, da dovrše pridni učenci, ki nič ne ponavljajo, to šolo že z 9. letom. Seveda če je otrok »trde« glave, mora ponavljati, a le do 14. leta. Didaktični ravnatelji so mnenja, da bo treba v naših krajih pustiti otroke v čim večji meri ponavljati (da bi ljudstvo ne opazilo propada šole). K temu je treba dodati še to, da se šole, ki nimajo vsaj 30 otrok, opuste — lahko si torej mislimo, koliko šol v naših krajih bo šlo k vragu. Veronauk bodo poučevali učitelji, seveda pod kontrolo cerkve (v Goriških gorah so s tem nadzorstvom poverjeni dekani). V nekkih slučajih bodo verouk učili tudi neučitelji, t. j. duhovniki, ki jim režim zaupa. Ravnatelji upajo, da bo takšnih duhovnikov vedno več.

Grahovo. Dne 9. XI. zvečer so se zbrali vsi vaški fašistovski veljaki, same poturice iz egoizma: Janez Rojec, star fašist, gostilničar, cestni podjetnik, v resnici pa zidar in goljuf, njegov brat Franc Rejec, cestar, istočasno ovaduh, pijanec; Martin Borovničar iz Koritnice, »kapoškva« miličnik; Martin Golja, lesni trgovec, fašist in ovaduh ter Ivan Borovničar, brat »kapoškva« dre«, pismonoša in izdajica. Liktorski znak na novoblagoslovljenem 2 m dolgem mostiču se jim je zdel premajhen. »Kapoškva« Borovničar je predlagal, da bi znak ponoči razbili in za to obdolžili nekega fanta, zavednega mladeniča, ki jim je trn v peti. Sprejeli so predlog z veseljem, le Martin Golja je predlagal, da bi to napravili takrat, ko bi fanta tudi za kaj drugega iskali, da bi tako bolj gotovo zlezal v ječo.

Kanal. Dne 6. XI. so orožniki s prefekturnim odlokom zaprli gostilno in kavarno ge. Podberšček za dobo 45 dni, ker je onih 11 fantov, ki so bili obsojeni radi slovenskega petja, tu zapelo nekoliko pesmi, predno so odšli na privatno stanovanje.

8. XI. se je vršila pred kanalskim sodiščem obravnava proti tem 11 fantom. Obsodba se je glasila: Alfonz Gorlatti, Mirko Čargo, Mirko Debenjak, Franc Kovačič, Peter Košir, Ivan in Ciril Kralj (iz Morskega pri Kanalu, ostali so vsi iz Kanala) ter Vojo ko Tomažič so obsojeni vsak na dva in pol meseca ječe; Stanko Segala, Franc Mohorčič in Stanko Kralj so oproščeni. Da so fantje prepevali, jih je ovadil znani ovaduh Emil Zega in neki domači fant.

Lipa, Kostanjevica, Selo, Brestovica. Tudi v teh vaseh so zaplenili vse knjige založbe »Luč«.

Matenja vas pri Postojni. Pretékli mesec so laški vojaki aretirali štiri slovenske fante, jih gnali v Postojno in nato v Trst. Fantje niso zakrivali ničesar drugega razen tega, da so šli nekega večera povasovat v bližino pogorele državne kobilarne.

Miren. Učitelji so vse otroke samovoljno vpisali v balillo.

Dne 11. XI. je pridrla v vas 5 polic. agentov iz Gorice z znanim agentom Palumbo na čelu. Šli so po vseh gostilnah in se znašali nad ljudmi. Popisali in povpraševali so vse ljudi, kaj delajo, od kje so itd. Ljudi seveda ni bilo malo, ker je bil dan sv. Martina. Fašisti so iskali posl. dr. Besednjaka, ki se je mudil v Mirnu, ker so mislili, da bo imel shod. Ko so ga staknili, so mu na njegovo vprašanje odgovorili: »Hoteli smo vedeti, kje boste danes spali.«

Njivice pri Kojskem. G. Benedikt Simčič je naročen na dijaški list »Mentor«, ki izhaja v Ljubljani. Ker že več števil ni prejel, gre do poštarja v Kojskem. »Morate napraviti prošnjo, da vam bo list še lahko

prihajal,« mu je dejal ta. Tako se norčujejo samovoljni uradniki, ki še poleg oficialne cenzure pri poštnih direkcijah vršijo osebno, seveda velepatriotično cenzuro.

Renče. Za proslavo »zmage« 4. XI. so učitelji poleg že sporočenih groženj na račun staršev otroke, ki so prišli v šolo, s silo preoblekli v balillovske obleke, kljub temu, da ni bil nihče vpisan. To se jim je seveda posrečilo samo pri onih, ki niso mogli ubežati.

Rihemberk. Poročali smo že o gostilni »Ljudske posojilnice«. Za vodstvo gostilne so hoteli postaviti kakšnega ovaduha ali priležnico. Sedaj kandidirajo miličnika Franca Jazbeca, ki vodi tudi fašistovske predvojaške vaje.

Šmartno v Brdih. 11. XI. so karabinijeri podili fante spat. Ti se niso pokorili in karabinijeri so začeli groziti s kopiti pušk in kdor se ni pokoril, jih je dobil. To je fante razkačilo; eden izmed njih je zagnal kamen proti orožnikom. Ti so se takoj poslužili orožja in ranili mimo idočega 23letnega Iva Markoviča v hrbet. Rana je nevarna. Nato so se zapodili za njim, da bi ga odpeljali. Toda fant je ušel kljub hudi rani. Karabinijeri so razbili nato vrata v hišo nekega Mišigoja ter s silo vdrli vanjo, ker so se tu skrili fantje. Ti pa so med tem poskakali na drugi strani čez balkon na prosto. Ker jih karabinijeri niso dobili, so aretirali že v postelji ležečega Mišigoja, ga odvedli v zapore, kjer so ga prisilili, da je povedal imena onih, ki so se nahajali v hiši. Njegove izjave pa se niso ujemale, zato so ga odpeljali v goriške zapore, da odsedi tudi kazen fantov, ki jih niso mogli ujeti.

Pozneje so aretirali še brata Goloba, ker so ju slučajno videli oni večer na vasi.

Pripominjamo, da se je v Kojskem ter v bližnjih vaseh v Brdih v zadnjih mesecih zgodilo vse polno takšnih primerov.

Temnica. Okrog 10. avg. so karabinijeri zaplenili večjo pošiljatev knjig založbe »Luč« v Trstu. Poizvedovali so seveda vneto in zapisovali imena pošiljateljev, naslovljenec, voznikov itd. v svrhu zastraševanja. Nedolžna leposlovna knjiga je na Krasu »opuscolo di propaganda« (propagandni spis).

Tolmin. Dne 5. XI. so zaprli s prefekturnim odlokom gostilno Batistuti za dobo 2 mesecev, ker so se tam ustavili Slavko Tuta, Logar in drugi fantje, predno so šli spat.

Radi neudeležbe pri proslavi »zmage« 4. XI. so bili kaznovani slov. gimnazijci: Tone Laharnar, Lojze Valentinčič in Dragica Batistuti na izključitev iz šole za 5 dni; drugih 13 gimnazijcev pa na 4, 3 in 2 dneva. Omeniti je treba, da pomeni takšna izključitev poslabšanje reda v vedenju. Proslava ni bila šolska, ampak fašistovska, t. j. obvezna le za one, ki so vpisani v balillo oz. avantgardijo. Omenjeni ne spadajo med nje.

Vedrijan v Brdih. Mladi učitelj Korosec v Fojani, tenente milice, ki se je že lani priljubil ljudem v Orehku pri Cerknem z ovajanjem in pretepavanjem fantov, je letos premeščen v Vedrijan. Vendar baje le za kratak čas, ker je pozvan v Milan, da bi v tamkajšnji karabinijerski šoli poučeval slovensčino. Če bi revež znal slovensko! Sicer pa ne bo škoda, če ne bo karabinijerjev nič naučil. — Toliko manj bo vohunov, ki znaajo slovenski in ki so posebno nevarni.

Vipava. Podeštat je izročil na povelje prefekture odpustveni odlok občinskim tajnikom Stanku Ferjančiču, Vinku Kavčiču in še dvema drugima, ker so se udeležili pogreba Draga Bajca.

Drobne vesti

Barkovlje. Poročila sta se gdč. Vovkova iz Suhorja s trgovcem Ščuko iz Barkovelj.

Slavna pri Postojni. Umrli je 7. nov. oče dr. Franceta Ambrožiča, gostilničar in posestnik Jože Ambrožič.

Dopisi

Brda

Divjanja laških oblasti v Brdih. Že nad dva meseca divja na razne načine teror laških oblasti in civilistov v nesrečnih Brdih. Zadnje dneve trpi posebno vasica Šmartno radi sporov med fanti in karabinijeri. V noči od 19.—20. novembra je vdrlo v hišo Janka in Jožeta Simčiča kar 15 orožnikov in fašistov z obč. komisarjem iz Kojškega. Iskali so brata, ki pa sta ušla. Zlomili so vrata ter pretili navzočim s smrtjo. Mati obeh bratov, stara 48 let, jih je morala spremljati v sami srajci po hiši. Nato je padla v nezavest. Ko je ležala na tleh, so pljuvali po nji. Nje mož Ivan, 48 let star, jo je hotel braniti, brigadir ga je prijel za brado in mu pljunil v usta. Dobil so rdečo modro kravato ter jo vrgli na mater, ležečo v nezavesti; z besedami: »Madre vigliacca, schiava« itd.

Nato so vdrli v hišo fanta Vojteha Vendramina, roj. 1909. l. Tudi njega niso našli doma. Vpili so na sestro Slavico, da morajo dobiti brata, da ga pretepejo in mučijo do smrti. Ko so se nadvajali v tej hiši, so se znesli še nad hišo Janka Mišigoja. Našli so doma samo 13-letno dekletce. Vseh 15 junakov je pretilo in grozilo tej deklici.

Šli so nato v gostilno ter našli v njej 52-letnega Josipa Gorjupa, ki so ga pretepli, ker je govoril slovenski. Vsa Brda trepečejo in čakajo, kam se bo vsula naslednje dni orožniška in fašistična druhal. Pri vseh teh nasilstvih je bil vedno navzoč do bro znani domačin, miličnik Angel Simčič iz Gonjač.

GORICA

Ustavitev »Goriške Straže«. Aretacija urednika Poldeta Kemperleta

17. nov. je zadela »Gor. Stražo« ista usoda kakor preje »Edinost«. Vsi krogi so mnenja, da je bila ustavitve neposredni odgovor na ljubljanske demonstracije. Pravi vzrok pa je seveda izvrševanje načrta, da se ustavi ves slovenski tisk. Obe zadnji številki z dne 13. in 16. nov. sta bili zaplenjeni brez povoda; tudi odlok, ki preklicuje odgovornega urednika »Gor. Straže« Poldeta Kemperleta, ne vsebuje nobene globlje utemeljitve, ker omenja le med drugimi, da so tudi nezaplenjene številke »G. St.« vsebovale tendenciozne, državi nasprotnne članke. Ustavitveni odlok je bil izročeni uredniku v soboto zvečer ob 8. uri. Istočasno so bile po vsej deželi silno poostrene že itak ogromne varnostne odredbe. Uredniku so neprestano začeli slediti in poizvedovati za njim. 19. nov. se je hotel Kemperle peljati z avtom šoferja Poljanška v Idrijo v družbi z bivšim cerkljanskim županom Rojcem. Prisedel je tudi tehnični mojster Ludovik Štrukelj iz Sv. Lucije. Nič hudega sluteč so se odpeljali proti Sv. Luciji. Tam so jih že čakali varnostni organi, ki so ustavili avto, njih pa zaprli. Brž nato se pripelje v Sv. Lucijo množica agentov. Policija trdi, da je našla v avtu municijo. Mnenje javnosti pa je, da je policija podtaknila municijo v avto, da bi tako kompromitirala Kemperleta in tovariše, kakor je storila z dr. Čokom v Trstu. V torek je sledila preiskava v uredništvu »Gor. Straže«, pa ni seveda ničesar

našla. Istočasno se je vršila preiskava tudi pri dr. Tonetu Kacinu, sotrudniku »Gor. Straže«. Obenem so agentje obkolili znano gostilno »Pri zlatem jelenu« ter jo preiskali od vrha do tal, seveda brez uspeha. Vsa zadeva je zavita v čudno tajnost, kakor sploh vse zadeve, katerih se loti goriška policija.

Tolmin

Poročali smo že o slov. zastavi, ki je bila izveščena 4. XI. v Tolminu, kar je imelo za posledico aretacijo 10 tolminskih fantov. Osem so jih že naslednjega dne izpustili, dva pa so prepeljali v goriške zapore. Izgleda, da si je režim izbral dve novi žrtvi, ki se jih hoče iznebiti z vso svojo rafinirano podlostjo v zastrašujoč vzgled. Mladeniče so pripeljali v Gorico, to se pravi, da jih hočejo postaviti pred tribunal druge stopnje ali pa celo pred posebni tribunal (vojaško sodišče) za zaščito države. Kako si hočejo dobiti priče v dokaz zločina? Tenente orožnikov, ki vodi vso preiskavo, je dal policati k sebi osebno 16-letnega brivskega pomočnika Ortarja, ki je omenjenega dne videl obdolžena mladeniča, ko sta šla spat ob 11. zvečer. Tenente mu je predložil zapisnik in zahteval, da ga podpiše. Poročnik mu je prepovedal čitati zapisnik in je z grožnjami, kričanjem in pasjim bičem hotel fanta prisiliti, da podpiše. Deček pa se ni dal oplahiti. Pozneje ga je poročnik še dvakrat poklical k sebi z istim namenom in grožnjami. Eden izmed mladeničev, ki so jih zaprli in izpustili, je tudi Ljubko Slamič, ki obiskuje konservatorij v Trstu. 9. XI. so ga v Trstu ponovno zaprli in eskortirali v Tolmin. Tudi njemu je tenente orožnikov predložil zapisnik v podpis. Tudi njemu ni pustil prečitati zapisnika, ampak ga je hotel z grožnjami prisiliti, da podpiše. Ko se mu to ni posrečilo, ga je poklical še dvakrat k sebi. Seveda mu ni uspelo, vendar je oba fanta šele 11. izpustil. Istočasno pa je mladeniča denunciral sodni kanclist Ognisanto, da sta pela protidržavne pesmi, kar je laž. — S takšnimi zapisniki in denunciacijami je seveda takoj tu »dokaz« za zločin in sicer ne samo za izobešanje slov. zastave in za protidržavno petje, marveč za vse več: kakor gre domneva, ju hočejo obdolžiti tudi požiga otroškega vrta v Tolminu. Že pred 8 meseci so tolminski orožniki na podoben način prisilili nekatere fante, da so podpisali krivične zapisnike, na podlagi česar je bilo oglobljenih 6 fantov za petje »protidržavnih pesmi«, ki jih niso peli. No, letos je ta praksa spodletela. Zasedovali bomo, kako si bo zločinski režim preskrbel dokaze!

Vipava. Tenente orožnikov je grozil, da bodo nekateri še pomnili Bajčev pogreb. Enako je grozil tudi didaktični ravnatelj in kriški podeštata Sernič. Izpraševanje in stikanje agentov in vohunov povsod! Vipavski podeštata je grozil, da odpusti 2 obč. uradnika, ker sta se udeležila pogreba. Agenti so povpraševali vse ljudi, posebno Vipavce. Agent Grion je n. pr. v Gorici izpraševal šoferja Bancona, ki je peljal Goričane na pogreb. Kolikokrat jih je peljal in čakaj, da jih je sploh peljal. Pel je pri pogrebu g. Šinigoj iz Križa. Iskali so ga, dokler ga niso staknili, izprašali, zapisali itd.

Američan o našem Primorju

Ameriški časnikar Larry Rue, ki je potoval po provincah bivše Avstro-Ogrske, da se po svojih lastnih izkušnjah in na svoje oči prepriča o ondotnih razmerah in prilikah, se je nahajal tudi v Trstu in našem Primorju, in o vtisih, ki jih je dobil,

je pisal v dnevniku »Chicago Tribune« med drugim sledeče (nekoliko netočno):

»Istočasno, ko zahteva Italija od Jugoslavije posebne pravice za svoje državljane v Jugoslaviji, pritiska na vso moč k tlom prebivalstvo narodnostnih manjšin v Trstu in okolici, prebivalstvo, ki je večinoma slovanske narodnosti.

Italijani poitalijančujejo s takšnim fanatizmom to ozemlje, ki je spadalo prej pod žezlo avstro-ogrške monarhije, da so izza okupacije zaprli že 650 do 2000 slovanskih šol, izgnali 50 duhovnikov ter deportirali veliko število slovanofilov. Samo v l. 1927. so jih deportirali tisoč. Fašisti so zasegli sedem slovanskih Narodnih in Delavskih domov. Narodni dom v Pulju so fašisti razdejali; povzročena škoda znaša 85.000 dolarjev. Poslopje so bombardirali lansko leto v decembru, ko je imel svoj ples krožek slovanskih umetnikov.

V Trstu so se vršile in se še vrše številne demonstracije proti Jugoslaviji in poslopje jugoslovan. konzulata je bilo že mnogokrat pozorišče napada. Leta 1920. so ustrelili fašisti nekega slovanskega duhovnika pri popoldanskih litanijah, in od takrat so fašistovske drhali že mnogokrat prekinile cerkvena opravila.

Jugoslovansko prebivalstvo Reke je pobegnilo večinoma preko meje na Sušak. Prebivalstvo teh dveh sosednih mest se medsebojno smrtno sovraži.

Pod staro avstrijsko vlado so imeli Slovani kakor tudi Italijani pravico do svojih lastnih šol, do svojega jezika v cerkvi in javnem življenju; njihovi volilni glasovi so bili ravnopravni z glasovi avstrijskih državljanov nemške narodnosti. Zato tudi ni prav nič čudno, če se danes sliši vsepovsod tu okoli ljudi, ki hvalijo staro vlado Franca Jožefa ter kažejo na kontrast med tedanjo in sedanjo fašistično oblastjo.

Ekonomsko je to ozemlje zelo trpelo. Trst in Reka sta bili prej glavni pristanišči velikega imperija, ki je štel 42 milijonov prebivalcev. Zdaj pa, kot italijanski pristanišči, sta skoraj brez pomena. Vsa prizadevanja Italije, da bi naredila iz teh dveh obmorskih mest logična pristanišča za Avstrijo, Češkoslovaško, Ogrsko ter Bosno in Hercegovino, so ostala skoraj brezuspešna, ker ni dobre volje v zaledju.

Italijanski uradni podatki, ki pa niso niti izdaleka pravilni, marveč silno pretirani, kažejo, da je imel Trst v letu 1927. nad 8.382.000 ton prometa ali 80 odstotkov predvojne prometne tonaže. Tako pravijo uradni podatki, toda dejstva govore drugače. Skoro vsi tržaški pomoli in skladišča so prazna. Pred vojno je odplulo vsak teden iz Trsta v Dalmacijo dvanajst parnikov, danes ploveta samo še dva...

Jugoslavija je pričela razvijati na Jadranu svoje lastno parobrodstvo ter bojkotira Italijo. Ta jugoslovanski bojkot je zadel v živo italijansko paroplovbo.

Reka ima — glasom italijanskih števil — zdaj eno tretjino predvojnega tonažnega prometa, ki prihaja največ iz Ogrske.

Po vsej Istri so ekonomske razmere skrajno slabe. Knjige parobrodskih družb izkazujejo ogromno nazadovanje prometa vseh industrij, izvzemši zelenjavne, tekstilne in industrije olja.

V Trstu so tri ladjedelnice, ki pa le delno obratujejo. V eni sami ladjedelnici je bilo v zadnjem času odpuščenih 4000 delavcev. Število nezaposlenih je ogromno in stalno narašča.